

Selçuklu Tarihi ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Yapılan Bir Araştırma Küçük Asya Seyahati

Category: Kitapcy,Sözler,Yol yazgylary

написано kitapcy | 24 января, 2025

Selçuklu Tarihi ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Yapılan Bir Araştırma Küçük Asya Seyahati SELÇUKLU TARIHI VE ÜLKENİN COĞRAFYASI ÜZERİNE YAPILAN BİR ARAŞTIRMA KÜÇÜK ASYA SEYAHETİ

Genellikle Teke Türkmenleri'nin yoğun olduğu Göktepe, Kıpçak, Bağır gibi köylerin bulunduğu Toros'ları andıran kıvrım kıvrım kıvrılarak uzanan Köpet Dağları'nın eteklerine, Karakum Çölü'nün başladığı ya da bittiği bölgeye, 1881 yılında yeni bir şehir kurulmaya başlandı. Aşkabat adı verilen bu şehre Sovyet coğrafyasının her kesiminden insanlar getirildi. Rus'u, Alman'ı, Ukraynalı'sı, Moldovyalı'sı. Kozmopolit bir demografik yapı oluşturuldu.

Aşıkların ve aşkların şehri olarak anlatılan Aşkabat, (özellikle bağımsızlıktan önce) anlatıldığının tersine tarihten yoksun, bir şehir. Sovyetler Birliği'nin klasik yapısı, paralel cadde ve sokaklar. Orta Asya Türk kimliğinden hiçbir belirti taşımayan, Moskova mahreçli bir yapı. Cadde ve sokak kenarına sıralanan gayri muntazam her tarafı dökülen, balkonsuz, farklı malzemelerle kaplanmış verandalı binalar, sonra bir park. Her parkta Sovyet Cumhuriyeti'ni çağrıştıran bir anıt ya da heykel (Şehre dışarıdan güzel görünüm veren de bu park ve bahçeler) Zamanla bu park ve bahçeler içindeki anıt ve heykeller ile Aşkabat'a kimlik kazandırılmaya başlansa da, kimlikteki soğuk damga Moskova mahreçli.

Nasıl Moskova mahreçli olmasın, Rus'lar kurmuş, demografik yapıyı onlar belirlemiş, onlar şekil vermiş. Evet Aşkabat,

Rusların 1881 yılındaki kanlı Göktepe Savaşı ile Türkistan coğrafyasının güney kesimlerini tümten işgale giriştiği yıl kurulmaya başlanmış.

1873 Mayıs ayında Hive'yi kanlı bir savaşla ele geçiren Ruslar, 1879'da General Lomakin'in komutasında Göktepe'ye hücum etti. Fakat hiçbir devirde hiç bir işgal ordusunun emrine girmemiş, hürriyetlerini şerefle korumuş olan Teke Türkmen'leri; Nurberdi Han'ın oğlu Berdimurat'ın olağanüstü gayreti sayesinde Ruslar'ı bozguna uğrattı. Ruslar bu mağlubiyetin sorumlusu olarak gördükleri Lomakin'i azlederek Gazi Osman Paşa'ya karşı Plevne'de savaşmış olan General Skobelev'i komutanlığa getirdi ve yeniden Göktepe'ye hücum ettiler. Türkmenler Göktepe'de destansı bir mücadeleye rağmen, Ruslar'ın silah gücüne dayanamayarak çok sayıda şehit vererek mağlup oldu. Ve sağ kalanların bir kısmı çöle kaçtı. Türkmenler işgale karşı yıllarca mücadele verdilerse de özellikle Özbekler ve Yomut Türkmenleri arasında çıkan anlaşmazlıklardan da yararlanan Rus'lar bölgeye yerleştiler. İşte Aşkabat da işgalden sonra kurulmaya başlandı.

Cazibe merkezli şehir özelliği olmayan Aşkabat'ta alış-veriş merkezleri şehrin değişik yerlerindeki dükkan ve mağazalar ile semt pazarlarından oluşuyor. Gıda ihtiyaçları semtlerde haftanın her günü faaliyet gösteren pazarlardan sağlanıyor. Bağımsızlıktan önce şehirde ciddi bir giyim mağazası yoktu, bağımsızlıkla birlikte özellikle Türkiye bu boşluğu doldurdu. Zaman içinde süper marketler şehir halkının ihtiyacını karşılamaya başladı. Alış-veriş merkezlerinin bir bölgede bulunmaması şehrin sakin ve trafik yoğunluğunun oluşmamasını sağlıyor. Rüzgarın esmesi ile birlikte ağız, dudak, burun ve kulakların ince kum tanecikleri ile kaplanmasına rağmen, düz arazi üzerinde kurulu bulunan şehri bulabildiğin yüksek bir binanın tepesinden seyrettiğin an, çölde vahayı andıran hatırı sayılır bir yeşillik görüyorsun. Bu yeşilliğin kaynağı park ve bahçelerin yoğunluğu. Sokak ya da caddelerin arasında muhakkak içinde çeşitli anıt ve heykellerin bulunduğu geniş bir parka rastlamak mümkün. Yeşil alan ve park yapımı Devlet Başkanı Saparmurat Türkmenbaşı zamanında hatırı sayılır bir artış

gösterdi. Türk mühendis ve müteahhitlerce yaptırılan ve Beş Ayak tabir edilen alışveriş merkezi (sövda merkezi) ile 8 Ayak tabir edilen ve çevresini oluşturan çok geniş bir parkı, havuzları ve içinde Saparmurat Türkmenbaşı'nın (altın kaplama) heykeli başta olmak üzere Oğuzhan, Tuğrul Bey, Çağrı Bey, Selçuk Bey, Dede Korkut,Köroğlu, Karacaoğlu, Sultan Alpaslan, Melik Şah, Sultan Sancar, Bayram Han,ve diğer bazı Türk-Türkmen şair ve bilim adamlarının yer aldığı bu park, özellikle gece ışıklandırıldığında şehre ayrı bir güzellik veriyor. Beş Ayak'ın mimari özelliği ise Türkmen Çadırı'nı simgeliyor.

Bağımsızlıktan önce fazla bir özellik arz etmeyen çöl ortasındaki Sovyet soğuk damgalı şehir, bağımsızlıkla birlikte Türkmenbaşı'nın Türkmen'e nesebini hatırlatmak (yadına düşürmek) için başlattığı milli kimlik edindirme gayretleri doğrultusundaki çalışmalarından Aşkabat'ta nasibini aldı. Her ne kadar Selçukluların zevkine ve inancına uygun camilerin, köşklerin, minarelerin, mermerden yapılmış çeşmelerin,su kemerlerinin,çinili duvarların, sokağı mis gibi kokusuyla dolduran yeşilliklerin olmadığı Aşkabat'da, bunun yerine seyrine gözlerin ve hayranlık duygusunun kafi gelmediği abidelerle çevrilmiş büyük parklardan birinde bulursunuz. Ama burada güzellik duygusundan daha derin ve daha kuvvetli bir şey hissedersiniz: Türk Tarihi'nin ve medeniyetinin dibacesini. İşte bu duygudur ki, sizin kafanızda büyüttüğünüz olumsuzlukları, gördüğünüz nahoş manzaraları silip atar.Artık gözünde Oğuz Ata'yı, Korkut Ata'yı, Tuğrul ve Çağrı Beyleri, Anadolu'nun İstanbul'un kapılarını açan Alpaslan'ı velhasıl imanın tezahürünü görürsünüz. Bunun için öncelikle yaptırılan her park ve bahçeye Türkmen Büyükleri'nin heykelleri dikildi. Türkmen'e yaklaşık bir asır sonra "işte bunlar senin atan" denildi. Sonra Sovyet ideolojisini çağrıştıran her şey kaldırıldı, yazılar Türkmence'ye dönüştürüldü, yerleşim yerleri ve bölgelere Türk Büyükleri'nin adı verilmeye başlandı. Özellikle cadde ve sokak, hatta şehir isimleri değiştirildi. Köhnemiş yapılar yıkıldı, şehir yeniden imar edilirken, yeni yapılan son derece modern ve Türkmen'in

değerlerini çağrıştıran mimari tarzda oluşturuldu. Özellikle devlet kurumları restore edildi, duvarları beyaz mermerle kaplanırken, Aşkabat da “beyaz şehir” olarak adlandırılmaya başlandı.

Şehir imarında Türkmen’e özgü yapılaşma olmamasına karşın, sokağa çıktığında Aşkabat’ın bir Türkmen şehri olduğunu ilk gösteren emare Ahal Teke atı gibi başları dik yürüyen Türkmen kadınları ile bıyiksız ama sakallı Türkmen erkeğinin kıyafeti. Yünü kırkılmamış kuzu derisinden yapılan ve adına “telpek” ya da “silkme telpek”’denilen başlıkla dolaşan Türkmen erkeği. Türkmen erkeğinin telpekli halini ilk görüşte yadırgamadım diyemem; çünkü Türkmen kökenli Anadolu insanında bu tür giyime hiç rastlamamıştım. Nazım Hikmet Rusya’ya kaçtıktan sonra Hazar kıyılarına yaptığı ziyaret sırasında eski adı Krovsnovski olan Türkmenbaşı şehrini ziyaret ediyor. “Bahri Hazar” adlı şiirinde telpekli Türkmen erkeğini şöyle tarif ediyor Nazım Hikmet.

Ve Türkmen kayıkçı
Dümenin yanına bağdaş kurup oturmuş,
Başına kocaman bir papak,
Bu papak değil, tüylü bir koyunu
Karnından yarıp,
Geçirmiş başına.
Koyunun tüyleri düşmüş kaşına.

Kırmızı rengin hakim olduğu göğsü nakış nakış (gül yaka) fistanı (keteni göynek), başları guppalı, boyunlarında göğüs altına kadar inen gümüş ve altın işlemeli gerdanlıkları ile ben adeta Türkmen’im diyor Türkmen kadını. Hele genç kız ve genç erkeklerin giydiği nakışlarla süslenmiş “Tahya” (Börk) Türkmen’e ayrı bir özellik katıyor. Genç kızların ve erkeklerin giydikleri Tahyalar birbirinden bariz şekilde ayrılıyor. Hele kadın ve kızların dik ve vakur yürüyüşleri Türkmen’in kişiliğinin ne kadar sağlam olduğunu ortaya koyuyor. Türkmen kadını ve Türkmen atı Ahal Teke. Özü ve nesli bozulmayan iki değer. Her ikisi de kendinden emin ve başı dik

yürür.

Ah bu dik duruşunu bir de dilini korumakta gösterseydi. Geleneksel giyiminde bu kadar titiz olan Türkmen, sokakta Rusça konuşuyor. Üzülerek gördüm ki sokaktaki her Türkmen Rusça biliyor, ama Türkmence maalesef bilmiyordu o günlerde. İnşallah şimdiye kadar Türkmence bilenlerin oranı çok çok artmıştır.

Dil konusuna girmişken bir hatıramı da anlatmadan geçemeyeceğim. Benden üç ay kadar önce Aşkabat'a tayin olan bir arkadaşın ev sahibi aynı zamanda Türkmenistan'ın tanınmış müzisyenlerinden iki kız kardeşten biri olan Orazgül Kurdova bizi Türkmen Pilavı (Palav) yemeğe davet etti. Arkadaşla birlikte gittim. Sohbet ederken, kendi gibi müzisyen olan ve popüler müzik alanında ün sahibi kızı Lale girdi içeri, Rusça selam verip odasına geçerken ben müdahale ettim: Neden Türkmence konuşmuyorsun (Türkmence gürlenok), deyince annesi," O Türkmence konuşmaya utandı" demez mi? Adeta beynimden vurulmuşa döndüm. "Nasıl olur Hanımefendi" dedim. Arkadaşım daha fazla tepki koydu ve asıl utancın insanın kendi dilinden utanması olduğunu anlatmaya çalıştı ama nafile. Anladık ki, özellikle aristokratlarda Rusça konuşmak seçkinliğin ifadesi. Aşkabat'a vardığım ilk günden itibaren cadde sokak gezmeye başladım. Arkadaşlar akşam saatlerinden itibaren sokakların güvenli olmadığını, dikkatli gezmek gerektiği yolunda uyarıda bulundu. Özellikle polislerin yabancılara karşı tutumlarının hiç de olumlu olmadığını, bazı soygun ve cinayetlerin bizzat polisler tarafından gerçekleştirildiğini söylediler. Ama Aşkabat'ı tam öğrenmeye can atıyordum. Her köşe başında polis vardı. Hele trafik polisleri, her kavşakta, her ışıktta, her dönemeçte. Önce göremiyorsun, ama özellikle şoför bir hata yaparsa anında ortaya çıkıp elindeki copu uzatarak araçları durduruyorlardı. Niye saklanıyorlar diye sorduğumda aldığım cevap çok ilginçti. "Rüşvet almak için" dediler. Siz polisi görürseniz hata yapmazsınız, kuralları ihlal etmezsiniz, ama görmezseniz ihlâl etme ihtimâliniz artar, polis de sizi yakalar ve rüşvet alır. Türkmenistan'da kaldığım üç yıl içinde trafik polislerinin ilginç yöntemlerine defalarca tanık oldum.

Aslında Türkmenistan yasalarına göre rüşvet almanın ve vermenin karşılığı en az üç yıl hapis, ancak ne garip ki rüşvet vermeden de herhangi bir işini halletmen mümkün değil. İlginçtir, Aşabat'ta gazetecilik yapan bir arkadaş kırmızı ışıktaki durmuş, beklerken polis geliyor. Dökümant pajalusta (lütfeñ evraklarını ver) diyor. O da doğanım (kardeşim) ben cinayet işlemedim (suç işlemedim) diyor. Polis "sen beni gördün, görmeseydin suç işleyecektin, gördüğün için kızılta (kırmızıda) durdun" diye cevap veriyor ve bütün uğraşına rağmen belirli bir miktar rüşvet veriyor da yoluna devam ediyor. Ben de aynı tür olaya rastladım, bir cuma günü camiden çıktım, arabama bindim öğle yemeği yemeye gidiyordum, yolda polis durdurdu. "Ne var" diye sert bir ifadeyle azarladım. Demez mi, «senin ağzın is kokuyor, seni Daşarı İşleri Ministırlığı'na göndereceğim." (sen içki işmişsin ağzın kokuyor, seni diplomat statüsünde olduğun için Dışışleri Bakanlığı'na göndereceğim) Çok sinirlenmiştim. Ben içki kullanmam diye sertçe karşılık verince, "Yaşuli bağışla, is klimadan geliyormuş, ben bilenok "Beyefendi bağışla koku klimadan geliyormuş, ben yanlışlık yaptım" diye kendini kurtarma yoluna gitti. Aslında koku falan yok, ben karşısında sinseydim rüşvet alacaktı, bağırınca hemen bir bahane üretti. Aslında zavallı Türkmenim'in suçu değil bu, totaliter Çarlık ve Sovyet yönetimi yıllarca yalanı öğretmiş, yalanı en iyi beceren rahat etmiş, devlette kendine yer edinmiş, ailesi zulüm görmemiş. Bilindiği gibi Sovyetler Birliği planlı ekonomi ile yönetilirdi, üretim ve tüketim planlıydı. Tabi bu plan tutarsa. Türkmenistan'ın üretimi de genelde pamuktu. Türkmenistan şu kadar milyon ton pamuk üretecek diye planlama yapıılıyor, ancak bunu belki de yarısı kadar üretim gerçekleşiyor. Fakat kağıt üzerinde bu üretim kolhozlardan başlayarak Moskova'ya kadar iki katına çıkıyor. Verirsen rüşveti olmayacak hiçbir şey yok. Sovyetlerin dağılmasının en büyük sebeplerinden biri üretmeden tüketmek, her şey sanal gerçekleşmiş. Aynı olayın çok daha büyüğünün Özbekistan'da gerçekleştiği, üretimin Rusya'ya kadar kağıt üzerinde milyonlarca ton şişirildiği ve olayın açığa çıkması üzerine

Sovyet dönemindeki Özbek Genel Sekreteri Reşidov'un hayatına mal olduğunu biliyoruz.

Aşkabat'ta dikkat çeken bir başka şey de Saparmurat Türkmenbaşı'nın resim ve heykelleri (Şimdi çoğu yeni başkan tarafından kaldırılmış). Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nün bulunduğu park alanında Türkmenbaşı'nın som altından ve güneş yönünde dönen heykeli o günler özellikle yabancıların ve başka kentlerden gelen Türkmenlerin dikkatini çekiyordu. Ancak bu heykelin yanında dikkat çeken bir başka heykel vardı ki, Türkmenler'le kardeş olduğumuzun çok açık göstergesiydi. Öküz Heykeli...

Çocukken deprem nasıl oluyor diye sorduğumuzda (Orta Anadolu'da Zelzele denirdi) büyüklerimiz dünyanın bir öküzün boynuzlarının üstünde olduğunu, öküzün herhangi bir şekilde başını sallaması sonucu deprem meydana geldiğini anlatırlardı. Anladım ki, bu masal tüm Türkler'e aitmiş.

Öküz ve boynuzlarının üstünde dünya. Türkmenlerin yer titremesi dediği deprem öküzün başını oynatmasıyla meydana geliyordu. Yaşlı Türkmenler dillerini ve eski hallerini muhafaza etmişlerdi. Değişmeyen onlar değişenler ise bizdik. Artık Anadolu'nun büyük bir bölümünde bile "aşık" oynamak, hatta aşık'ın neden yapıldığını bilen kalmamışken, Türkmenistan'da aşık, yüzük saklama, sinsin hala yaşatılıyor. Demek ki değişen onlardan çok biziz. Başka bir tabirle onlar geleneklerini bütün baskılara rağmen yaşatırken, bizim değişen hayat şartlarımızın hissettirmeden yaptığı baskı bizleri değiştirmiş, geleneklerimizin unutulmasına yol açmıştı. Sovyetler, Anadolu hatta dünya Türklüğü ile Türkistan Türklüğü'nü koparmak için yüz yıl uğraştı. Bazı soysuz aydınlar üzerinde kendini gösterdi bu politika, ama genelde tutması mümkün değildi, tutmadı da.

Hemşehrim ve dostum Profesör İsa Özkan anlatmıştı. Türkmenistan'da bir Türkmen profesörüyle sohbet ederken konu Türkiye ve Türkmenistan'ın bir millet olduğunu belirtmiş İsa bey. Türkmen itiraz etmiş. Hayır demiş siz ayrı, biz ayrı milletiz, Kıbrıs'lı Rum'lar ile Yunanistan'lı Rum'lar nasıl bir değillerse bizde ayrı milletiz diyor. Tabi İsa Bey Türk ve

Türkmen'in bir millet olduğunu tarihi süreç ile anlatmaya çalışsa da Türkmen anlamak istemiyor. Daha sonra dışarı çıktıklarında çocuğun biri aşık oynuyor. İsa Bey ne oynadığını soruyor. Çocuk da aşık diye cevap veriyor, hatta aşık'ın kenarlarının adını da söylüyor. Cık, tök, öbben v.s. İsa Bey ,”Bakın bin yıldır ayrı coğrafyalarda yaşıyoruz, ama kültür bin yıldır kendini koruyor” diyerek, Türkmen'e bizde de âşık'ın adının aynı olduğunu anlatıyor.

Türkmenistan'da 1948 yılında çok şiddetli bir deprem meydana gelmiş, insanların neredeyse tamamı toprak altında kalmış. 163 bin ölü. 0 zamanki Aşbakat'ın nüfusu ise 200 bin civarında. İkinci Dünya Savaşı'nın Türkmenler'e getirdiği maddi ve manevi büyük külfetten sonra yeni bir felaket de bu deprem olmuş. Türkmenistan Devlet Başkanı Saparmurat Türkmenbaşı'nın Annesi ve erkek kardeşi de hayatını kaybedenlerin arasında. Türkmenbaşı toprağın altında sağ olarak çıkarılıyor. Babası Atamurat'ı İkinci Dünya Savaşı'nda kaybeden Türkmenbaşı, annesi Gurban Sultan'ı ve kardeşini de depremde toprağa vererek 8 yaşında kimsesiz yetim ve öksüz kalıyor. Böylesine korkunç bir deprem Stalin tarafından dünya ülkelerinden saklanıyor, yardım talepleri geri çevriliyor.

Merkezi bir alan bulunmayan şehirde Üç Ayak olarak tabir edilen kafeterya ve lokanta gibi sosyal bölümlerin yer aldığı kule biçimindeki yapı ile (yapımı Polimeks adlı Türk firmasınca gerçekleştirildi) Cumhurbaşkanlığı Köşkü, bazı bakanlıkların bulunduğu modern binalar ve her türlü toplantı, konser ve konferans yapılabilen Ruhیات Köşkü. Öküz heykelinin hemen yanında İkinci Dünya Savaşı'nı simgeleyen Savaş (Vuruş) Anıtı.

Başka bir cazibe alanı ise Türkmenbaşı Caddesi'nden Köpet Dağları'na doğru giderken, caddenin sonunda yukarda belirttiğim Türkmen büyüklerinin ve tarihi şahsiyetlerin heykellerinin yer aldığı 5 Ayak tabir edilen ve Türkmen Çadırı'nı simgeleyen Alışveriş Merkezi. (sövda merkezi.) ile devamındaki 8 ayak (Türkmenistan Müzesi). Bu yapının etrafı; içinde havuzları ile çok geniş bir yeşil alan oluşturuyor. Sövda merkezi ile birleşen Türkmenistan Müzesi'nin çevre

düzenlemesi çok geniş bir alanı kapsıyor ve heykellerin ve anıtların yanı sıra ağaçlandırma ve çimlendirme sonucu Aşkabat'a güzel bir görünüm sunuyor. Güney batı yönünde Köpet Dağları'nın eteklerinden Bağır Köyü istikametindeki geniş düz alanda başlatılan ağaçlandırma çalışmaları da çölü vahaya dönüştürme çalışmalarını teyit ediyor. Bağır Köyü'ne varmadan ağaçlandırma alanından yeni yapılan modern askeri hastaneye dönüldüğünde şehre kadar olan tepelerin de bir plan dahilinde ağaçlandırıldığı görülür. Ruhیات Köşkü'nün Güneyi'nde yaptırılan ve Türkmenlerin nesline helal getirmediği değerlerinden olan dik başlı, geniş göğüslü ceylan görünümlü uzun mesafelerde rakip tanımayan Ahal Teke at heykellerinin yer aldığı geniş park; şehrin çöl üzerine kurulu olduğunu adeta tekzip ediyor. Sevgili Kardeşim çalışma arkadaşım Ahmet Kömeçoğlu'nun "Park ve Anıtlar şehri" dediği Aşkabat'da gerçekten bir parktan diğerine geçiyorsun. Her Parkın içinde de muhakkak bir değeri simgeleyen anıt ve heykele rastlamak mümkün. Bütün bu güzellikler şehre hem kadim tarihin yad edilmesi, şehrin çöl karakterinden yeşil bir vahaya dönüşmesi ve daha da önemlisi büyümenin ve yapılaşmanın keyfilikten uzak merkezi bir planla ve bilinçli yapıldığının göstergesidir.

Türkmenistan'da kaldığım üç yıl içinde şehirdeki köhne binalar kaldırılarak yerini hızla modern binalara bıraktığına şahit oldum. Yeni yapılan binalar son derece kaliteli ve görkemli. Büyük bir bölümü o günlerde alıcı bulamıyordu. 400-500 bin dolar fiyat biçilen yeni konutları alacak olanlar da merakla bekleniyordu. Binaları satın alanlara ilerde "nerden buldun" sorusu sorulabilir ve bu soru hiç de keyfi ve haksız sayılmaz.

Türkmenistan'da zenginlerin büyük bölümü devlet imkanlarıyla ve gayri meşru yollardan kazanç elde ettiği biliniyor, ama her nedense Türkmenbaşı bunlara güç olana kadar aldırış etmiyordu. Hatta Türkmenbaşı'nın varisi denilebilecek güçte olan cumhurbaşkanlığı başyardımcıları bile günü geldiğinde teker teker görevden alındı ve hapse yollandı. KNB (istihbarat örgütü), Milli Savunma, İçişleri ve Polis Teşkilatı'nın başı

olan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Muhammet Nazarbayev, İmar, bayındırlık ve tüm yapı işlerini uhdesinde bulunduran Halükov, Cumhurbaşkanı Başyardımcısı Recep Saparov, Yollu Murat Gurbanov, bunlardan önce Boris Şıhmuratov ve nice niceleri. Bu saydıklarım “Kabinet Ministırı” denen cumhurbaşkanı yardımcıları, başka bir tabirle başbakan yardımcıları. Bakanlar ise bizdeki genel müdürler düzeyinde. Hemen hemen her ay birkaç tanesi görevini kötüye kullanmaktan alınır ve hapse yollanır. Türkmenbaşı hayatını kaybedene kadar bu sayı artarak devam etti. İstihbaratın çok güçlü olduğu başka bir tabirle abartısız nüfusun üçte ikisi resmi ya da gayri resmi istihbarat görevlisi olan ülkede herkesin ne yaptığı biliniyor. Bilinmemesi mümkün değil.

Sovyet yönetiminin oluşturduğu polis devletinin doğal sonucu olarak yalan, iftira ve de dalkavukluk insanların hayat felsefesi haline gelmiş. İki kişi bir araya gelip birbirlerine hal hatır sorduklarını “Şükür hüdaya Beyik Saparmırat Türkmenbaşımız sayesinde asuda yaşıyoruz” diye söze başlar. Muhatabı aynı şeyi teyit eder ve tekrarlar. Aslında ikisiyle tek tek konuştuğunda bu sözlerinde hiç de samimi olmadıkları görülür. Özellikle Bakanlar Kurulu’nda söz alan her bakan ya da genel müdür, Türkmenbaşı’nın faziletlerini anlatmadan konuya geçmez. Sadece onlar mı? Orda iş yapan bütün yabancılar da konuşmalarında Türkmenbaşı’nın büyüklüğüne vurgu yaparak söze girer ve dünya lideri yaparak sözlerini bitirirler. Beşerin delaleti, putunu kendi yapar kendi tapar, sözü burada geçerliliğini koruyor.

Türkmenbaşı’nın Peygamber ilan edilmeye kalkışılması işte bu dalkavukluğun ve menfaat sağlamanın tipik örneklerinden biri. Türkmenistan’ın meşhurlarından eski Komünist yeni Demokrasi Partisi Sekreter Yardımcısı Oncuk Musa, toplantılarda, “Hazreti Beyik Saparmırat Türkmenbaşı Peygamberimiz” diye söze başlar, onun icraatlarını anlatır. Bazen hızını alamaz, “Türkmenbaşı’nın peygamber olmasından dolayı gece saat üç’de meleklerin kendisine gelip yapacaklarını söylediklerini, bundan dolayı Türkmenbaşı’nın tüm icraatlarının isabetli olduğunu anlatır. Bu tür insanlar yaptıkları dalkavuklukların

sonucu sağladıkları menfaatlerin yanlarına kalacağını sanma gafletine düştüklerinden şimdi büyük bölümü hapishanede ya da bütün mal varlıkları ellerinden alınmış ve bir kenara atılmış durumdalar. Cumhurbaşkanı basın müşaviri ve tüm gazetelerin sorumlusu, Kakamurat Ballıyev 2001 yılında resmi Türkmenistan Gazetesi'nde "Türkmenbaşı bizim peygamberimiz" diye bir başyazı yayınladı. Türkmenbaşı'nın bilgisi dışında böyle bir yazının yayınlanmasının mümkün olmadığı bilindiği için, yazı büyük bir infial yarattı ve başta Arap ülkeleri olmak üzere iç ve dış kamuoyu tarafından tepkiyle karşılandı. Saparmurat Türkmenbaşı "Dünya Türkmenleri Humaniter Birliği"nin Aşkabat'taki toplantısında söz konusu yazının bilgisi dışında kaleme alındığını, kendisinin böyle bir iddiada olmadığını söyledi. Bu kez aynı kişi tarafından Türkmenistan devletinin adının Türkmenbaşı olarak değiştirilmesini öneren yeni bir yazı yayınladı. Gerekçesi ise Selçuklu Devleti'nin Selçuk Bey tarafından kurulduğunu ve aynı adı aldığını, keza Osmanlı Devleti'nin de Osman Bey'in adını aldığını, dolayısıyla Türkmenistan'ın da Türkmenbaşı tarafından bağımsızlığa kavuşturulduğunu ve Türkmenbaşı Devleti olması gerektiğini dile getiriyordu. Kakamurat Ballıyev ve dalkavukluğu sayesinde Kültür Bakan Yardımcılığına getirilen şarkıcı (aydımcı) Cemal Saparova ve daha nice niceleri ya hapse atıldı ya da mal varlıkları elinden alınarak ev hapsine mahkum edildiler. Devlet kadrolarında zaman zaman görülen değişiklikler ve operasyonlar sadece yolsuzluktan kaynaklanmıyordu. Güvensizlik yolsuzluklardan daha çok değişikliklere ve operasyonlara yol açıyordu. Osmanlı Padişahları'nın sefer dışında İstanbul'dan ayrılamadıkları gibi, Türkmenbaşı da yurt dışına fazla çıkamazdı. Gizli Servis, Milli Savunma, İçişleri ve Polis Teşkilatı'nın başına getirilen Muhammed Nazarov'un Saparmurat Türkmenbaşı'nı devirme harekatı da onun yurt dışında olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştı. Daha sonra Türkmenbaşı duruma hakim oldu ve Muhammed Nazarov da Türkmenistan tarihinde âkibeti bilinmezler içinde yerini aldı. Sovyet sisteminin alışkanlığı olsa gerek, Aşkabat'ın bir kaç ana caddesi özellikle geceleri son derece muhteşem. Yoğun ışık

huzmesinin aydınlattığı ter temiz caddeler ayrı bir güzellik veriyor. Özellikle Üç ya da Beş Ayak'ın terasından seyredildiğinde muhteşem bir görüntüye şahit olursunuz.

Sokaklar ise caddelerin tersine bakımsız, karanlık ve önünüze her an elinde bıçakla ve genellikle uyuşturucu almış bir soyguncu ya da para dilenen biri çıkabilir.

Narkomen denen uyuşturucu kullananların çokluğu güvenliği ihlal eden unsurların başında geliyor. Uyuşturucu alacak parası olmayan narkomenler, önüne çıkan herkesi gözünü kırpmadan öldürebilir. Bunlarla karşılaşıldığında yapılacak en iyi şey cebinizde ne varsa bırakıp ve hemen ayrılmak. Maalesef Türkmenistan'da uyuşturucu kullanma oranı çok yüksek ve bunun sonucu olarak da parçalanmış aileler bir hayli fazla. Bu sadece Türkmenler'e özgü değil, diğer milletlerden Türkmen vatandaşların da çoğu uyuşturucu müptelası. Uyuşturucu müptelaları evi barkı terk edip gidiyor, geride kalanlar aç ve sefil. Açlığın getirdiği olumsuzlukların başında fuhuş ve hırsızlık geliyor. Bu konuda ülkede bulunan bütün yabancılar tedirgin. Gayri ahlaki yaşantının sebebi sadece narkomenlik ya da fakirlik değil şüphesiz. Sovyet sisteminin getirdiği bir sürü olumsuzlukların ortaya çıkardığı yozlaşma. Dinin ve milli kültürün yasak olması, dolayısıyla dinin yasakladığı ahlaksızlıkların da ortadan kalkması ahlakın subut etmesine yol açan tabi bir oluşum. Sovyetlerin dağılmasının üzerinden 9 yıl geçmiş olmasına rağmen o izleri silip, bir vücut hareketiyle çıkmak mümkün değil, zamana bağlı bir mesele. Şunu memnunlukla gördüm ki Türkmenistan bu sistemden çıkmaya karar vermiş. Ancak bu sistemden çıkarken bizim yaptığımız yanlışlığı yapıyor ve onun zıddı, ama olumsuzlukları aynı olan kapitalist sisteme süratle giriyor. Yani bir hapishaneden diğerine naklolma süreci içinde.

Aşkabat'ı yüksek bir yerden kuşbakışı seyrederken Türkmenistan'ın Güney'inde Köpet Dağları'nın set çektiği bir baraj gölüne benzetirim. Türkmen suyunu İran'a vermemek için Köpet Dağları'nı baraj yapmış adeta. Geçekten de yönümü diğer taraflara çevirdiğimde uçsuz bucaksız Kara Kum Çölü deniz gibi, hırçın değil belki ama sanki küskün bir tavırla uzanıyor

ufka. Türkmenlerin milli şairi ahlakın, edebin ve Türkmen şuurunun temsilcisi Mahdum Kulu'nun bir dörtlüğü var ki, ancak bu kadar güzel tarif edilebilir Türkmenistan'ı.

Ceyhun ile bahrı-Hazar arası,
Çöl üstünden eser yeli Türkmenin.
Gül goncası gara gözüm garası
Gara dağdan iner seli Türkmenin.

Köpet Dağları'nın eteğinde oluşan vadilere girdiğin zaman su ve yeşille tanışıyorsun. Türkmenlerin öve öve bitiremedikleri mesire yerinin (Çölü) Aşkabat çevresindeki toplamı Kara Kurt Barajı çevresindeki mesire alanı kadar küçük bir yeri oluşturan bu vadiler, Aşkabatlı'ların hafta sonu tek dinlence alanı. Belki tek demek yanlış anlaşılabilir, çünkü Türkmen Çöl'ü de kendine dinlence alanı olarak seçmiş. Özellikle son baharda Çöl'e günü birlik çadır kurup, eş dostla yiyip içmeleri de ayrı bir eğlence şekli. Hava karardığında özellikle Türkmenbaşı caddesi boyunca pırıl pırıl bir şehir görürsünüz. Gündüzleri ise Karakum Çölü'nün nasıl yeşile büründüğünü hayretle seyredersiniz. Başınızı gökyüzüne doğru kaldırdığınızda rengi değişmiş toz bulutlarını görmek mümkün. Hele bir de rüzgarlı havada dışarıdaysanız, ağzınız ve burnunuz kum zerrecikleriyle dolar. Türkmenbaşı, bu zor coğrafyayı vahaya dönüştürmek için yoğun bir ağaçlandırma ve yeşil alan projesi başlattı. Aşkabat'ı belki 20-30 yıl sonra etrafı yemyeşil çamlıklarla çevrilmiş bir kent olarak görebiliriz.

Aşkabat'a ilk ayak bastığım 1999 yılının Eylül ayında Sovyet döneminden kalan yapılaşma dışında ciddi bir yapılaşma ya da imar, restorasyon çalışmaları yoktu. Bu tarihten sonra başlayan yapılaşma çalışmaları ile bir taraftan yeni ve modern binalar, alışveriş merkezleri, oteller yapılmaya başlandı, cadde ve sokaklar genişletildi ve güzelleştirildi. Zaman zaman insanların, özellikle yabancıların garibine giden çalışmalar da yapılmıyor değildi. Bunlardan biri de Köpet Dağları'nın en üst tepesine yapılan 48 km uzunluğundaki Serdar Yolu adındaki

yürüyüş yolu. Serdar Yolu Türkmenistan'daki komedilerin, saçmalıkların bir örneği. Helikopterler günlerce 2500 m yüksekliğindeki Köpet Dağları'na sürekli malzeme taşıdı. Karayolu ulaşımının olmadığı bir yere helikopter dışında malzeme ulaştırılması mümkün değildi. Hiçbir ekonomik ve sosyal değeri olmayan bir yapı için helikopterlerle malzeme taşınması halk arasında tepkiyle karşılandı. Tabi Türkmenistan'da tepki sadece sessiz ve insanların burnundan soluyarak yapmasından ileri gidemiyordu. Aylar süren çalışmalardan sonra büyük bir törenle açılışa yapıldı. Serdar Yolu'nun açılış töreni için helikopterle zirveye çıktık. Büyük bir coşku ve kalabalıkla açılış yapıldı. Türkmenbaşı bütün başbakan yardımcılarını ve bakanlarını topladı ve onlara koro halinde şarkı söyledi. Garip bir kompozisyon oluştu. Bazıları Türkmençe bilmedikleri halde ağızlarını oynatarak söylüyor gibi yapıyor, bir kısmı şarkıyı bilmese bile (bir kısmı da Türkmençe bilmiyordu) sadece dudağını oynatıyordu. Bunların şahsiyet zaafı içinde olduklarını bildiğinden, Hadi benim yardımcılarım (müzisyenlerim) diyor, herkes açıktan olmasa da bıyık altında bu trajik-komik olaya gülüyordu. Tören bittikten sonra Rahmetli Türkmenbaşı helikopterine binmeden herkesin yürüyerek ineceğini söyledi. Yer yer 90 derece diklikte ve 8 km uzunluğundaki yolu yürüyerek inmek zorunda kaldık; fakat üç gün yerimizden de kalkamadık. Turgut Özal, 1993 yılında Türkmenistan'a yaptığı resmi ziyarette bir ülkenin dışa açılabilmesinin ilk şartının misafirlerin ağırlanması olduğunu söylemiş ve Türkmenbaşı'na otel yapılması önerisinde bulunmuştu. Bunun üzerine Berzengi mevkii'ne çok sayıda misafirhane ve şehir içine de birkaç 4 yıldızlı otel yapıldı. Buradaki otel ve moteller ayrı bir şehir imajı verdi Aşkabat'a. Sovyetler dönemindeki hantal yapılar ile tek katlı köy evleri yıkılıp yerlerine modern binalar kuruldu. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Aşkabat büyüyor, Aşkabat güzelleşiyor. Gayri safi milli hasıla ve milli gelir artıyor. Ancak liberal kapitalizmin eli tüm ekonomiyi kavradıkça gelir dağılımındaki açığı gittikçe açılıyor, bir kısım insanlar aşırı

zenginleşirken, geniş kitleler daha da fakirleşiyor, umutları kırılıyor, eskiyi, eski günleri yad ediyor. Yani kapitalist sistemin sahibi batı Türkmenistan ve bağımsızlıklarına kavuşan tüm Orta Asya Cumhuriyetleri'nde turnusol kağıdını kullanıyor. Her yıl 50 milyon kişinin açlıktan ölmesine, birkaç ülkenin iflas etmesine, yılda 20 milyon kilometrekare ormanların kaybedilmesine, çölleşmenin üç beş kilometre büyümesine yol açan kapitalist batının yönetimine süratle girme yolunda Türkmenistan. Dün komünist Rus'ların uşaklığını yapanlar, bugün liberal kapitalizmin temsilcileri olarak ülke yönetiminde bulunuyor. Bu Türkmenistan'ın ayıbı değil, bu güvendiği dağlara kar yağmasının da bir sonucu. Günümüzün Roma İmparatorluğu Amerika'nın dümen suyundaki Türkiye'nin suçu çok, hem de çok büyük bu oluşumda. Türkiye Türkmenistan'a kendi insanının duruşuyla bakmıyor, Amerika'nın çizdiği stratejiyi uygulamaya çalışıyor. Zaten biz meselelere ne zaman kendi gözümüzle baktık ki? 25 Nisan 1918'de Çanakkale Savaşı'nda Mustafa Kemal Paşa'nın ilk dört saatte yaşadıkları; muharebenin karakterini değiştirdiği gibi Türk insanının da kaderini değiştirmiştir, ama o gün ülkemizde artık Anzak Günü olarak bilinir oldu. Gelibolu'ya hep denizden baktık yani istilacıların gözüyle. Türkmenistan'a da Amerika'nın gözüyle bakmaya çalışıyoruz. Türkiye'nin kuruluşunda gördüğümüz bütün değişimleri aynen Türkmenistan'da da görmek mümkün. Bu yanlış politikanın doğal sonucu Türkmen gazının Türkiye'ye ve Avrupa'ya taşınması planlanan Trans Hazar Doğalgaz Boru Hattı Projesi'ni rafa kaldırıp Mavi Akım Projesi'ne sarıldık. Topraksız vatandaşa toprak dağıtıyoruz diyorlar, ama toprağın sahibi yine devlet, köle ise sözde toprak sahibi, fabrika kuruyoruz diyorlar fabrikanın kölesi halk, nemasını yiyen koalisyon oluşturan Sovyet dönemi komünistleri ile batının ajanları. Kurulan fabrikalarda Türkmenler aylığı 50 dolara çalışıyor, tarlasından çıkan buğdayın, pamuğun sahibi yine başkaları. Sözde hürriyet vaat ediyorsun, hürriyetin toplamı 50 dolar, harca harcayabildiğin kadar. Üstelik bir de batılı hokkabazların caka satmaları sonucu fakir Türkmen genç erkek ve kızlarında uyandırdığı aşağılık kompleksi.

Gördüğüm ve tespit ettiğim bu olumsuzluklara rağmen Türkmenistan ve Aşkabat günden güne gelişiyor, güzelleşiyor ve büyüyor. Milli kültürden nasibini alan Türkmen aydınları tarihini yeni baştan yazmaya, dilini geliştirmeye çalışıyor. Irkının üstün seciyesinin farkına varan ve genç Aşkabat'ı yeniden kazanmak isteyen Türkmenler, bu mukaddes toprağa kendi damgasını vurma çabası içinde. Aşkabat her ne kadar özellikleri sınırlı da olsa, biz Türkiye Türklerine güzelliğinden de evvel daüssılaya benzeyen bir hisle hatırlanacak bir şehirdir.

Nurettin ŞAFAK.

«Türk Yurdu» dergisi, mart 2010. Yol yazgylary